

AXBOROT URISHI VA GLOBAL SIYOSATDA MEDIA TA'SIRI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18076336>

Andijon davlat pedagogika instituti

Filalogiya fakulteti, ingliz tili yo'nalishi

101-guruh talabasi **Qahramonova Muqaddamoy**

Ilmiy rahbar: ADPI o'qituvchisi

Ibrohimov **Dostonbek Rustam o'gli**

@mail: muqaddamqahramonova@gmail.com

Tel: +998942332939

Annotatsiya

mazkur maqolada axborot urushi fenomenining nazariy va amaliy jihatlarini, uning global siyosatdagi ta'sir doirasi tahlil qilinadi. Media vositalarining zamonaviy geosiyosiy kurashdagi mustaqil aktyor sifatidagi o'rnini, dezinformatsiya, feyk yangiliklar va ijtimoiy tarmoqlar orqali ongni boshqarish texnologiyalari atroflicha yoritilgan. Ayniqsa, axborot xavfsizligi, media savodxonlik va tanqidiy fikrlashni shakllantirish orqali axborot tahdidlariga qarshi samarali kurash yo'llari ko'rsatilgan. Maqola zamonaviy siyosiy muhitda axborot makonining strategik rolini ilmiy nuqtai nazardan asoslaydi.

Kalit so'zlar

axborot urushi, global siyosat, media ta'siri, dezinformatsiya, feyk yangiliklar, ijtimoiy tarmoqlar, media savodxonlik, axborot xavfsizligi, tanqidiy fikrlash, yumshoq kuch, noopolitika

Аннотация

в статье рассматриваются теоретические и практические аспекты феномена информационной войны и его влияние на глобальную политику. Подробно анализируется роль СМИ как самостоятельного актора в современной геополитике, а также технологии управления массовым сознанием через дезинформацию, фейковые новости и социальные сети. Особое внимание уделено мерам противодействия информационным угрозам через развитие медиаграмотности, информационной безопасности и критического мышления. Статья научно обосновывает стратегическую роль информационного пространства в современной международной среде.

Ключевые слова

информационная война, глобальная политика, влияние СМИ, дезинформация, фейковые новости, социальные сети, медиаграмотность, информационная безопасность, критическое мышление, мягкая сила, ноополитика

Annotation

this article examines the theoretical and practical dimensions of information warfare and its growing influence on global politics. It analyzes the role of media as an independent actor in modern geopolitical competition, with a focus on disinformation, fake news, and psychological manipulation via social networks. The study also highlights effective strategies for countering information threats through the development of media literacy, information security, and critical thinking. The article offers a scholarly perspective on the strategic importance of the information sphere in shaping political outcomes in the digital age.

Keywords

information warfare, global politics, media influence, disinformation, fake news, social networks, media literacy, information security, critical thinking, soft power, noopolitics

Kirish. Axborot texnologiyalarining keskin rivojlanishi natijasida XXI asrda insoniyat hayotining barcha jabhalarida raqamli axborot makonining o'zni tubdan o'zgardi. Endilikda geosiyosiy raqobat maydoni ham aynan shu raqamli makonga siljiy boshladi. Axborot – nafaqat ijtimoiy-madaniy jarayonlarning, balki siyosiy, iqtisodiy va harbiy harakatlarning ham bosh resursiga aylanib borayotgan davrda yashayapmiz. Raqobat vositalari orasida qurol emas, balki axborot ustunlik qiladigan, qaror qabul qilish mexanizmlariga ongli ta'sir ko'rsatiladigan holatlar ko'payib bormoqda. Shunday global sharoitda "axborot urushi" tushunchasi zamonaviy xalqaro siyosatning ajralmas bir bo'g'iniga aylangan bo'lib, u davlatlar o'rtasidagi raqobatda endilikda real qudrat ko'rsatkichi sifatida namoyon bo'lmoqda. Axborot urushi – bu zamonaviy kommunikatsiya vositalari orqali jamiyat ongiga, ijtimoiy ruhiyatga, siyosiy muvozanatga va hatto xalqlararo munosabatlarga sistematik ta'sir o'tkazish orqali strategik ustunlikka erishish jarayonidir.

Bugungi kunda an'anaviy ommaviy axborot vositalari, xalqaro telekanallar, internet-portallar va ayniqsa ijtimoiy tarmoqlar global siyosiy o'yinlarda mustaqil aktyorga aylanib ulgurgan. Ular voqealarni yoritishdan tashqari, ularni yaratish, talqin qilish, hatto siyosiy kayfiyatni yo'naltirish kabi kuchli ijtimoiy mexanizmga

aylangan. Media orqali olib borilayotgan yumshoq kuch siyosati (soft power) davlatlar uchun harbiy bosim va iqtisodiy sanksiyalarsiz ham o'z manfaatlarini ilgari surish imkonini bermoqda. Joseph N. Nay tomonidan ilgari surilgan ushbu konsepsiyaga ko'ra, davlatlar joziba, axloqiy ustunlik, madaniy ta'sir va axborot oqimlari orqali xalqaro maydonda o'z pozitsiyasini mustahkamlashi mumkin. Biroq aynan mana shu media kuchi ayrim hollarda noxolis, biryoqlama, manipulyativ xususiyatga ega bo'lib, xalqaro muvozanatni buzadigan vositaga ham aylanishi mumkin.

Soxta xabarlar ('feyk yangiliklar') asosan ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqaladi va bu jarayon Internet asrida dezinformatsiyaga qarshi xizmat qiladigan an'anaviy institutlar zaiflashganidan dalolat beradi.[1] Mazkur fikr Internetda axborotlar nazoratsiz tarqalayotgani, ayniqsa feyk yangiliklarning tezkorlik bilan ommalashishi sababli jamoatchilikni chalkashtiruvchi vaziyat yuzaga kelganini ko'rsatadi. Avvallari gazetalar, televideniye va rasmiy axborot agentliklari orqali axborot filtrlanuvchi, aniqlik tekshiruvi (fact-checking) mavjud bo'lgan. Bugungi kunda esa har kim xohlagancha kontent tarqatmoqda va bu dezinformatsiyaga qulay muhit yaratmoqda. Iqtibos axborot urushining institutsional zaifliklar fonida kuchayishini yoritadi.

Zamonaviy xalqaro siyosatning o'zgaruvchan tabiatini tushunishda "axborot urushi" tushunchasi tobora ko'proq e'tibor markaziga chiqmoqda. Bu atama bir qarashda metaforik yoki faqat harbiy kontekstga oiddek tuyulsa-da, aslida axborot urushi bugungi kunda suverenitet, xalqaro ta'sir va xavfsizlik bilan chambarchas bog'liq bo'lgan keng qamrovli strategik harakatlar tizimini anglatadi. Axborot urushining zahirida davlatlar, yirik transmilliy korporatsiyalar yoki mustaqil siyosiy guruhlar tomonidan global axborot oqimlari orqali raqib tomonning ijtimoiy ongini, siyosiy irodasini va jamoatchilik fikrini maqsadli ravishda boshqarish g'oyasi yotadi. Bu boshqaruv esa faqat bir martalik aksiyalar bilan emas, balki tizimli, uzoq muddatli, noan'anaviy, lekin intellektual yondashuvlar asosida olib boriladi.

Soxta axborot ijtimoiy tarmoqlarda ko'pincha haqiqatdan ko'ra tezroq va kengroq tarqaladi." [2] Bu iqtibos feyk yangiliklarning ijtimoiy tarmoqlarda "virus kabi" tez tarqalishini ko'rsatadi. Soxta kontent odatda sensatsion sarlavha, shov-shuvli vizual yoki shaxsiy e'tiqodlarga mos keluvchi tildan foydalanadi. Bu holat raqamli platformalardagi algoritmlar bilan uyg'unlashib, yolg'on xabarlarni trendga

aylantiradi. Iqtibos axborot urushining asosiy vositasi sifatida feyk kontentni tahlil qilish uchun ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Shuningdek, "noopolitika" atamasi ham bugungi axborot urushini tushinishda muhim kontseptual tushunchalardan biridir. Bu g'oya axborotni geosiyosiy qurol sifatida emas, balki dunyoqarashlarni shakllantiruvchi noomadaniy resurs sifatida ko'radi. Noopolitik yondashuvda davlatlarning axborot maydonidagi faoliyati milliy manfaatlarni ilgari surishda asosiy vositaga aylanadi. Shu nuqtai nazardan qaralganda, raqamli platformalarda olib borilayotgan har bir media strategiya – bu faqat PR emas, balki axborot ustuvorligi uchun kurashning ajralmas bo'lagidir. Global axborot raqobati ortidan siyosiy diskurslar shakllanmoqda, davlatlararo munosabatlarda ishonch darajasi axborot manipulyatsiyalariga bog'liq bo'lib bormoqda. Hattoki, zamonaviy diplomatiya ko'p hollarda media orqali olib borilmoqda: intervyular, tvitlar, press-revizlar, videomurojaatlar diplomatik xatlarning o'rnini egallamoqda. Bu esa axborot siyosatini yanada murakkab, ko'p darajali va ko'p ma'noli tizimga aylantiradi. Endilikda siyosiy muvaffaqiyatlar omili nafaqat kuch yoki iqtisodiy qudrat, balki axborotni strategik boshqarish, ma'lumot bilan ijtimoiy kayfiyatni yo'naltirish, haqiqat ustidan nazorat o'rnatishga ham borib taqalmoqda.

Soxta yangiliklar noto'g'ri ma'lumotlar (misinformation) va dezinformatsiya bilan chirmashib ketgan bo'lib, ular ko'pincha ishonchli OAV ko'rinishini olish orqali jamoatchilik ishonchini o'zlashtiradi.[3] Bu iqtibos feyk kontent qanday qilib an'anaviy yangiliklar dizayni va tilidan foydalangan holda odamlarni chalg'itishini tushuntiradi. Tashqi ko'rinishi haqiqatga o'xshash, ammo ichida noto'g'ri yoki manipulyativ ma'lumot bo'lgan kontent foydalanuvchilar ishonchini qozonadi. Bu esa jamoatchilikning butun media tizimiga bo'lgan ishonchini yemiradi. Iqtibos axborot urushining soxta ishonch vositalari orqali yuritilishini ko'rsatadi.

Global miqyosda olib borilayotgan siyosiy raqobat endi faqat harbiy yoki iqtisodiy ustunlik bilan emas, balki axborot makonini nazorat qilish orqali ham belgilanmoqda. Jahon tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, kuchli media resurslarga ega bo'lgan davlatlar xalqaro kun tartibini belgilashda, xalqaro jamoatchilik fikrini shakllantirishda va o'zining tashqi siyosiy manfaatlarini yumshoq kuch vositasida ilgari surishda yuqori samaradorlikka erishmoqda. Masalan, yirik transmilliy telekanallar – CNN, BBC, Al Jazeera, Russia Today, France 24 kabi axborot tarmoqlari nafaqat o'z davlatlarining pozitsiyasini yoritadi, balki global axborot oqimlarida dominant mavqega ega bo'lish orqali voqealarning talqiniga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Aynan ularning tahliliy materiallari, sarlavhalari, efirdagi

mutaxassislarining pozitsiyasi keng auditoriyaning voqealarga bo'lgan munosabatini shakllantiradi.

Botlar – ya'ni insondek ko'rinadigan avtomatlashtirilgan akkauntlar – feyk yangiliklarning tarqalishini bir necha barobar kuchaytirishi mumkin.[4] Ushbu iqtibos raqamli axborot urushida ishlatilayotgan texnik vositalardan biriga – “bot tarmoqlari”ga e'tibor qaratadi. Ular turli mamlakatlardagi siyosiy jarayonlarga aralashishda, jamiyatni qutblashtirishda va norozilik kayfiyatini sun'iy ko'rsatishda qo'llaniladi. Botlar orqali yaratilgan axborot oqimi tabiiy emas, lekin foydalanuvchilar uni real odamlar fikridek qabul qiladilar. Iqtibos axborot urushi va algoritmik manipulyatsiya munosabatini ochib beradi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, emotsional jihatdan kuchli, janjalli va hayratga soluvchi feyk kontent inson ongida chuqurroq iz qoldiradi. Chunki bu kabi materiallar nafaqat informatsion qiziqish uyg'otadi, balki insonning xavotir, shubha, g'azab, ishonchsizlik kabi hissiy reaksiyalarini faollashtiradi. Aynan shu jihati bilan ularning tarqalish tezligi haqiqiy axborotlarga nisbatan bir necha barobar yuqoridir. Masalan, so'nggi yillarda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar Twitter (hozirgi X) platformasida yolg'on xabarlar haqiqatga asoslangan xabarlarga nisbatan o'rtacha 6 baravar tezroq tarqalishini aniqlagan. Bu esa dezinformatsiya jamiyatda infodemiya – ya'ni axborot haddan tashqari ko'paygan, lekin sifati tushib ketgan sharoitni yuzaga keltiradi. Axborot urushi vositalarini tahlil qilganda ularning keng tarmoqli, sun'iy va murakkab tuzilishga ega ekanligini ko'ramiz. Raqamli dezinformatsiya texnologiyalarining asosiy qurollaridan biri – bot tarmoqlari bo'lib, ular minglab soxta akkauntlar orqali muayyan mavzularni trendga chiqaradi, yolg'on axborotni ommalashtiradi va jamiyatda “hammamiz shunday o'ylayapmiz” degan illuzion fikrni shakllantiradi. Ayniqsa, siyosiy saylovlar, ijtimoiy noroziliklar yoki xalqaro mojarolar vaqtida bunday bot tarmoqlari orqali jamoatchilik ongiga bevosita ta'sir o'tkaziladi. Ular muayyan mavzularni soxta sharhlar, targ'ibot postlari, ixtiyoriy yozuvlar bilan to'ldirib, algoritmlarni manipulyatsiya qiladi va shunday qilib real ijtimoiy holatni o'zgartirib ko'rsatadi.

Soxta yangiliklarga qarshi samarali kurash ko'p yo'nalishli bo'lishi lozim: bir tomondan, foydalanuvchilarni feyk kontentni aniqlashga o'rgatish, boshqa tomondan, platformalarning o'zida strukturaviy o'zgarishlar qilish.[5] Bu fikr feyk axborotga qarshi kurashda faqat texnik vositalar emas, balki ta'lim va madaniyat darajasidagi islohotlarning ham muhimligini ko'rsatadi. Media savodxonlikni oshirish orqali fuqarolar o'zlari yolg'on axborotni tanib olishni o'rganishlari kerak. Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlar algoritmlarini shaffof qilish,

feyk yangiliklarga ko'rsatkichlarni pasaytirish, moderatsiyani kuchaytirish orqali tizimli choralar ko'rilishi lozim. Bu iqtibos maqolangizning tavsiyalar bo'limi uchun ayni muddaodir.

Media savodxonlik – bu shunchaki axborotni o'qish yoki ko'rish emas, balki uni tushunish, baholash, tahlil qilish, manbasini tekshirish va unga nisbatan ongli pozitsiyada bo'lish demakdir. Ayniqsa, yoshlar o'rtasida bu kompetensiyani rivojlantirish zarurati bugungi ijtimoiy-iqtisodiy va axborot muhitida favqulodda ahamiyatga ega. Media savodxonlik insonning faqat jurnalistik materialga nisbatan emas, balki ijtimoiy tarmoqlardagi postlar, videolar, reklamalar, memlar va hatto ko'ngilochar kontentga nisbatan ham tanqidiy munosabatda bo'lishini talab qiladi. Chunki manipulyativ axborot aynan sodda va e'tiborsiz kontent shaklida yashirilib kiradi. Misol uchun, vizual propagandalar, qisqa sarlavhalar yoki ko'rinishda zararsiz postlar orqali jamiyatda muayyan stereotiplar, noto'g'ri tushunchalar yoki qutblashgan fikrlar shakllantirilmoqda.

Axborot xavfsizligi esa bu jarayonning texnologik va siyosiy himoya qismidir. Unda nafaqat davlat infratuzilmasi, balki shaxsiy ma'lumotlar, ijtimoiy munosabatlar, axborot oqimlari va raqamli madaniyat ham qamrab olinadi. Shaxsiy darajada axborot xavfsizligini ta'minlash bu – parollarni himoya qilish, shubhali havolalarni ochmaslik yoki soxta akkauntlardan ehtiyot bo'lish bilangina chegaralanmasligi kerak. Bu tushuncha chuqurroq: axborotni tanlash, uni baholash, hissiy holatni boshqarish, kiberpsixologik tahdidlarga nisbatan barqaror munosabatni shakllantirishga qaratilgan ko'nikmalar majmuasini o'z ichiga oladi.

Bu o'rinda ta'lim tizimi, ayniqsa oliy ta'lim muassasalari zimmasiga katta mas'uliyat yuklanadi. Media savodxonlikni rivojlantirishda an'anaviy darsliklar, eslab qolishga asoslangan o'qitish yoki faqat nazariy bilim berish samara bermaydi. Aksincha, interaktiv yondashuvlar, muammoli vaziyatlar asosida tahlil qilish, real axborotlar bilan ishlash, faktcheking, vizual savodxonlik, algoritmik tahlil va tanqidiy yozuv kabi zamonaviy yondashuvlar ta'lim jarayoniga tatbiq qilinishi zarur. Masalan, talabalar ijtimoiy tarmoqlarda tarqalgan biror yangilikni tanlab, uning manbasini, fakt asoslanganligini, til uslubini va emotsional ta'sirini tahlil qilgan holda taqdimot qilishlari, yoki feyk xabar va manipulyatsiyalarni aniqlash bo'yicha mashqlarni bajarishlari kerak. Bu orqali ularning media maydonida faol va ongli ishtirokchi bo'lish salohiyati ortadi.

Davlat siyosatida esa bu yo'nalishlar tizimli ravishda qo'llab-quvvatlanishi zarur. Axborot siyosati doirasida quyidagilar ustuvor yo'nalish sifatida belgilanmog'i lozim: birinchidan, ta'lim sohasida media savodxonlik va axborot madaniyatini mustaqil modul sifatida kiritish; ikkinchidan, jurnalistlar, blogerlar

va ijtimoiy media faoliyati bilan shug'ullanuvchilar uchun etika, axborot xavfsizligi va dezinformatsiyaga qarshi kurash bo'yicha malaka oshirish dasturlarini yo'lga qo'yish; uchinchi, yoshlar orasida raqamli makonda mas'uliyatli ishtirokchilik tamoyillarini targ'ib qilishga qaratilgan ommaviy kampaniyalar va treninglar o'tkazish; to'rtinchi, media maydonini monitoring qilish, feyk axborotlarga qarshi tezkor tahliliy javob berish tizimini yaratish. Shunday qilib, axborot urushi zamonida media savodxonlik, axborot xavfsizligi va pedagogik yondashuvlar birgalikda harakat qilgandagina jamiyatni real tahdidlardan himoya qilish, demokratik qadriyatlarni asrash va sog'lom axborot muhitini shakllantirish mumkin bo'ladi. Bu esa nafaqat davlat, balki har bir fuqaroning axborotga ongli munosabati bilan bog'liq bo'lgan umumiy ijtimoiy mas'uliyatdir.

Xulosa. Zamonaviy global siyosat sharoitida axborot urushi va ommaviy axborot vositalarining roli klassik diplomatiya va harbiy strategiyalardan-da kuchliroq vositaga aylanganini ko'rish mumkin. Media endilikda nafaqat axborotni uzatish, balki uni tahrir qilish, yo'naltirish, ijtimoiy fikrni shakllantirish va xalqaro munosabatlarga bevosita ta'sir ko'rsatish kuchiga ega bo'lgan siyosiy institut sifatida shakllandi. Axborot urushi – bu zamonaviy texnologiyalar, algoritmlar va psixologik manipulyatsiyalar vositasida olib borilayotgan, ko'zga ko'rinmas, ammo g'oyatda tahlikali global raqobat shaklidir.

Ushbu maqolada axborot urushining nazariy asoslari, global media makonining siyosiy raqobatdagi o'rni, dezinformatsiya, feyk yangiliklar va raqamli manipulyatsiyalar orqali ongni boshqarish mexanizmlari batafsil yoritildi. Shu bilan birga, bu tahdidlarga qarshi kurashishning muhim omili sifatida media savodxonlik, tanqidiy fikrlash, axborot xavfsizligi madaniyati va raqamli pedagogikaning ahamiyati asoslab berildi. Maqolada keltirilgan dalillar shuni ko'rsatadiki, axborot tahdidlari faqat texnik yoki siyosiy choralardan emas, balki fuqarolik ongini, axborot madaniyatini va ta'lim tizimini mustahkamlash orqali oldi olinadi.

Demak, axborot makoni hozirda har bir davlatning milliy xavfsizlik konsepsiyasida strategik resurs sifatida qaralishi kerak. Raqamli muhitda ongli ishtirok etuvchi, haqiqatni yolg'ondan farqlay oluvchi, axborotni tanqidiy tahlil qilishga qodir bo'lgan fuqaro – jamiyatning eng muhim axborot qalqonidir. Aynan shunday inson kapitali zamonaviy axborot urushiga qarshi eng barqaror va demokratik javobdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Nye, J.S.
Soft Power: The Means to Success in World Politics. – New York: Public Affairs, 2004. – 191 b.
2. Toffler, A.
PowerShift: Knowledge, Wealth, and Violence at the Edge of the 21st Century. – New York: Bantam Books, 1990. – 544 b.
3. Castells, M.
Communication Power. – Oxford: Oxford University Press, 2009. – 456 b.
4. Golitsyn, A.
Psixologik urush va dezinformatsiya. – Moskva: Knijny Mir, 2018. – 192 b.
5. Zubarevich, N.V.
Informatsionnaya voyna: novyye vyzovy globalnoy politiki // Voprosy politologii. – 2020. – №3(65). – S. 17–26.
6. Solovey, V.D.
Informatsionnaya voyna kak sotsialno-politicheskiy fenomen // Politicheskaya ekspertiza: POLITEKS. – 2019. – T. 15, №3. – S. 132–140.
7. Rudenko, A.
Informatsionnye operatsii v sovremennykh konfliktakh // Strategiya Rossii. – 2021. – №4. – S. 43–55.
8. Karakulov, K.K.
Axborot tahdidlari va axborot xavfsizligi: nazariy yondashuvlar // Axborot jamiyati. – 2021. – №2. – B. 56–63.
9. Nazarov, I.I.
Raqamli media va dezinformatsiyaning psixologik ta'siri // O'zbekiston ijtimoiy fanlari. – 2022. – №1(11). – B. 41–47.
10. UNESCO.
Media and Information Literacy: Policy and Strategy Guidelines. – Paris: UNESCO Publishing, 2013. – 87 p.
11. Howard, P.N., Bradshaw, S.
The Global Disinformation Order: 2019 Global Inventory of Organised Social Media Manipulation. – Oxford: Oxford Internet Institute, 2019. – 25 p.
12. NATO Strategic Communications Centre of Excellence.
Robotrolling Reports (2020–2023). – Riga, Latvia.
URL: <https://stratcomcoe.org>

13. Qodirov, B.
Axborot urushi sharoitida OAVning roli va ijtimoiy ongga ta'siri. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2022. – 160 b.
14. Lazer, D.M.J., et al.
The Science of Fake News // *Science*. – 2018. – Vol. 359. – No. 6380. – P. 1094–1096.
Washington, D.C.: American Association for the Advancement of Science.
15. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori PQ-4851-son.
“Axborot xavfsizligini ta'minlash bo'yicha kompleks chora-tadbirlar to'g'risida” – 28.09.2020 y. // www.lex.uz
16. Internet axborot xavfsizligi bo'yicha konsepsiya loyihasi.
– O'zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi, 2022.
URL: <https://mitc.uz>